

ХАРАКТЕР РЕЦЕПЦІЙ ВІЗАНТІЙСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ДАВНЬОРУСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ І ЛІТЕРАТУРІ
THE CHARACTER OF BYZANTINE CULTURAL VALUES RECEPTIONS
IN OLD RUSSIAN ART AND LITERATURE

Стаття опублікована у виданні «Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах». – Дніпропетровськ: Видавництво «Грані», 2015. – № 5 (85). – С. 20–24.

Гордієнко Галина Миколаївна – доцент кафедри історії культури та методики викладання гуманітарних дисциплін Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Національна культура стає самобутньою і унікальною не шляхом відособлення від інших культур, а завдяки постійній, всеохоплюючій взаємодії з культурними надбаннями сусідніх народів і з власною культурною спадщиною. Особливо важливою ця взаємодія є в переломні моменти національного буття, коли власного соціального досвіду вже недостатньо, щоб дати відповідь на історичний виклик. Тоді істотно зростає потреба в запозиченні культурних цінностей, мистецьких та літературних форм у більш розвинених спільнот. Саме такою – переломною для нашого народу, була епоха становлення Київської Русі як потужної середньовічної держави і динамічної спільноти на території Східної Європи. Інтенсивна розбудова державних інституцій не могла відбуватися на основі традиційних язичницьких культурних зразків. Для того, щоб забезпечити стабільність у неспокійному і суперечливому давньоруському соціумі, необхідні були абсолютно нові духовні цінності і культурні коди. Ці обставини зумовили остаточне утвердження на Русі християнства візантійського обряду і, відповідно, перенесення на ґрунт народної давньоруської традиційної культури компонентів офіційної культури Візантії.

Упродовж всієї історії Київської Русі, яка тривала кілька століть до монгольського завоювання, візантійські культурні впливи були неоднаковими. Більш активними вони були в перші десятиліття після хрещення Русі князем Володимиром. Далі, в епоху політичного розпаду і феодалної анархії залежність давньоруської культури від візантійських традицій істотно зменшується. Крім цього, неоднаковими за характером та інтенсивністю були візантійські впливи в різних ділянках культурного простору давньої Русі. Задля кращого осмислення сутності сучасної української культури існує потреба подальшого поглибленого аналізу цього феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема взаємодії культур Візантії і Київської Русі отримала ґрунтовне висвітлення у світовій і вітчизняній гуманітаристиці. Розробкою багатьох її аспектів займалися історики, культурологи, мистецтвознавці, філологи, літературознавці. Серед найвідоміших дослідників варто назвати Д.С. Лихачова [5; 6], П.П. Толочка [9], Г.Г. Літавіна [4], М.В. Бібікова [1], М.О. Мещерського [7]. Вони належать до старшого покоління науковців, які розкрили філософські, естетичні, релігійні, мистецькі, літературні зв'язки між візантійською і давньоруською культурами. Молодше покоління сучасних дослідників зосереджується на герменевтиці духовних пам'яток Давньої Русі, виявляючи їхні смисли і культурні коди. Герменевтичний підхід до традиційної теми відкриває нові пізнавальні можливості. Характерними в цьому відношенні є праці Т.Л. Вілкул [2], О.С. Дьоміна [3], Т.Л. Миронової [8], В.Д. Чорного [10], О.О. Шайкіна [11]. Уважне вивчення робіт зазначених дослідників показує, що зберігається потреба поглибленого аналізу проблеми нерівномірності рецепції візантійських культурних цінностей в соціокультурну дійсність Давньої Русі.

Мета дослідження. Здійснити порівняльний аналіз рецепцій візантійських культурних цінностей у монументальному живописі, іконописі, літературі Київської Русі, встановити компоненти давньоруської культури, в яких візантійські впливи були більш інтенсивнішими ніж в інших, а також виявити причини цього явища.

Виклад основного матеріалу. Стосунки між Візантією і племенами, які населяли землі сучасної України тривали з IV ст. Тоді ж розпочинається поступове проникнення християнства з Константинополя. Дослідники встановили, що вже в IX ст. східні слов'яни під впливом грецького письма створили власну писемність – «докириличне письмо». Щаблем до остаточного утвердження давньоруської «кирилиці» вважається так звана «Софійська азбука», яку виявив український археолог С.О. Висоцький на стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору в Києві. Вона складалася з 27 літер, 23 з яких були грецькими. Тобто, можливо, що в часи князя Аскольда грамотні русичі користувалися елементами візантійського письма [9, с.309]

Після остаточного утвердження християнства на Русі розпочинається інтенсифікація культурної взаємодії молодого східно-європейського держави з Візантією. Розбудова християнської церкви зумовлювала необхідність розвитку літературної мови, освіти, книгописання, монументальної архітектури і живопису. Русь не могла вирішити ці завдання без співпраці з Візантією. Київ потребував офіційної, аристократичної культури Константинополя. Щоправда, вона була лише тонким пластом на масиві давньоруської народної культури і стала руською, як писав академік Д.С.Лихачов «...якщо не по формі, то по ідеї – по своєму служінню відносно єдиній давньоруській феодальній державі» [5, с.126]. Успішній рецепції культури Візантії в давньоруському суспільстві сприяв її космополітичний характер. Візантія була поліетнічною і полікультурною державою. Тому офіційна культура містила в собі елементи культури народів Південної Європи, Малої Азії, Близького Сходу, Північної Африки. Через це, вона володіла здатністю швидкого «вживання» в чуже соціокультурне середовище. Тому, не випадково і досьогодні зберігаються візантійські компоненти в культурних пам'ятках Італії, Грузії, Вірменії і навіть Ефіопії. В сформованому діалозі культур цього часу «візантійський вплив» посилювався кожного разу, коли виникала потреба в централізації державної влади [5, с.127]. Імперські аспекти візантійської культури мали особливий статус і вплив тоді, коли відбувалося становлення нового соціального ладу і

держави на Русі, тобто в X – на початку XI стст. Згодом, у період феодальної роздробленості, коли завершується становлення самобутнього давньоруського культурного середовища, значення і вплив Візантії істотно слабнуть.

Незважаючи на те, що Візантія в цьому культурному діалозі була провідною силою, імперія не «тиснула» на Київ задля посилення тут своїх політичних позицій з допомогою засобів культури і церкви. Передусім, Константинополь усвідомлював доволі непевне становище християнської церкви на Русі і остерігався реставрації язичництва. Так, візантійські ієрархи і духовенство, яке з'явилося після офіційного хрещення, доволі лояльно ставилося до нехристиянської поведінки як самого Володимира, так і представників руської знаті [4, с.318].

Вже в перші десятиліття після хрещення, коли візантійці дійсно виступали у якості «вчителів» для русичів, останні виявляли вибіркове ставлення до цінностей візантійської культури. Так, неофіти послідовно і неухильно сприймали східно-християнське, тобто константинопольське тлумачення основ віровчення, канонічного права, організацію церковного життя, здійснення православного культу. Тут спостерігався жорсткий контроль як з боку архієреїв, які, переважно були візантійцями, так і з боку князівської влади. Було чітко обмежене коло богослужбової літератури, яку перекладали з грецької мови на церковнослов'янську. Під впливом візантійського вищого духовенства русичам перекладали винятково тексти ранніх класиків східно-християнського богослов'я, а не роботи богословів IX – X стст. Це робилось для того, щоб не збурити ситуацію в релігійно-церковному житті, оскільки суспільство Київської Русі було ще недостатньо готовим для осмислення богословських тонкощів творів візантійських релігійних мислителів періоду піднесення імперії за Македонської династії.

Рецепція візантійської культури в давньоруському соціумі мала потужну інтенсивність у тих галузях духовного життя, які були найменш розвиненими до християнізації. Передусім, це – монументальна архітектура, культовий живопис, мозаїка, книгописання, література. Варто також зазначити, що з

часом, залежність давньоруських митців і майстрів від візантійських впливів поступово зменшувалась і на основі синтезу місцевих давньоруських традицій і візантійських виникають місцеві мистецькі школи. Так, відомо, що вже наприкінці X ст. у Києві працювали візантійські майстри з виготовлення смальти для мозаїки, але вже через 100 років давньоруська смальта, яку виготовляли місцеві ремісники була вже більш якіснішою ніж візантійська [4, с.321].

Провідним видом образотворчого мистецтва XI – поч. XII ст. на Русі був монументальний живопис – фреска і мозаїка. Живописні композиції виконували важливу культову місію. Присутні на богослужінні русичі мали відчувати урочистість і піднесеність. Стіни давньоруських храмів містили картини багатой священної історії. Але, незважаючи на численність священних сюжетів, всі вони розміщалися у певному порядку. Художники мали дотримуватися чітких і непорушних правил розташування зображень. Правила розміщення на стінах церков зображень епізодів священної історії склали іконографічний канон, який утвердився упродовж VIII – XI стст. у Візантії на вселенських і помісних церковних соборах і вважався обов'язковим для всього східнохристиянського світу [6, с.9].

Давньоруська церковна архітектура перейняла з Візантії важливий художній принцип: строге оформлення екстер'єру храму має контрастувати з багатим внутрішнім убранством культової споруди. Цей принцип увійшов у побут релігійно-церковного життя в Східній Римській імперії відразу після офіційного визнання християнства за імператорів Костянтина Великого і особливо, за правління Феодосія Великого. У подальшому таку особливість храмової споруди зберегли православні, східні християни. Вказаний принцип мав символізувати контраст між аскетично-стриманим повсякденним життям християнина з багатством його внутрішнього життя. Західна романська базиліка на відміну від православних храмів мала багатий скульптурний декор на західному фасаді споруди, а готичний храм – на зовнішній стороні всіх чотирьох сторін храму.

Храмова архітектура Київської Русі услід за візантійською дотримувалася трьох вимог: симетрія, символізм та ієрархія. Фахівці сходяться на думці, що поширення у Візантії, а згодом і на Русі, ритмічних композицій у храмовому зодчестві та монументальному живописі було зумовлене винятково важливим у житті імператорського двору церемоніалом. Симетричні композиції візантійські художники вводили в символічних сценах предстояння імператорів і членів його родини перед Ісусом Христом і Богородицею. Такими є мозаїчні зображення імператора Костянина Мономаха і його дружини імператриці Зої перед Ісусом Христом, а також імператора Іоана Кантакузина з імператрицею Іриною в Софійському соборі в Константинополі. На південній стіні центрального нефу собору святої Софії в Києві також можна побачити зображення синів Ярослава Мудрого, які йдуть до Ісуса Христа, образ якого знаходиться на західній стіні собору. На іншій стіні центрального нефу давньоруський художник помістив в аналогічній ритмічній композиції доньок Ярослава, які також йдуть до Ісуса Христа. Крім цього, в давньоруському образотворчому мистецтві усталився порядок розташування і сприйняття об'єктів по старшинству: головний об'єкт зображався в центрі композиції, другий по статусу – праворуч від головного об'єкту, наступний по значимості – ліворуч. На фресці Софійського собору доньки Ярослава зображені так, що кожна із доньок, які йдуть до Христа, показана нижче від тієї, що знаходиться попереду. Цей прийом виражає не стільки відмінність між сестрами за віком, скільки за статусом у родині [10, с.179]. Варіації розмірами персонажів на фресках у залежності від їх значимості стали загальним художньо-виражальним засобом в образотворчому мистецтві Русі, який також прийшов з Візантії.

Візантійський іконопис у своєму розвитку пройшов складні випробування в період правління Ісаврійської династії, коли імператорська влада виступила проти іконошанування, а Візантійська імперія пережила тривалий внутрішньополітичний конфлікт, відомий як «іконоборча ересь». Конфлікт завершився в середині IX ст., у результаті чого усталились головні богословські, культові і художньо-естетичні принципи цього виду живопису.

Утвердилися також особливості композиційної побудови ікон. Для давньоруського мистецтва іконопис був абсолютно новим видом творчості, тому «вживання» його тут відбувалося винятково у тих формах, які на цей час були властивими для візантійського іконопису. Іконопис XI – XII стст. на Русі повністю успадкував візантійський іконографічний канон. Щоб не було ніяких відхилень від установлених правил зображення загальної композиційної схеми, кольорів, деталей ікон на Русі, візантійські іконографи, за вказівкою церковного керівництва, створювали іконописні оригінали, своєрідні інструкції, які вказували давньоруським художникам як слід писати встановлені священні сюжети, або окремі сцени із життя святих. Оскільки ікона мала сакральне значення, найдрібніше відхилення від канону тут тлумачилось як ересь і розглядалось як небезпека для життя церкви. Тому інструкцій з виготовлення ікон було чимало, але особливе місце серед цих настанов зайняли так звані «лицеві оригінали». У такій інструкції текст супроводжувався зображенням-«ликом». Такий жорсткий підхід у давньоруському іконописі був поширеним, звичайно, на першому етапі діалогу культур. Минуло небагато часу і місцеві живописці не тільки перейняли майстерність візантійських іконописців, але й навчилися у вузьких рамках церковного і художнього канону, застосовуючи характер лінії, акцентуючи увагу на рисах обличчя святого, змінюючи пропорції фігур проявляти свою творчу індивідуальність. Водночас, незмінною від самого початку перенесення на давньоруський художній ґрунт візантійського іконописного письма зберігалася провідна символіка ікони як «вікна у трансцендентне».

З Візантії на Русь з іконописом, фрескою і мозаїкою прийшла «обернена перспектива» - унікальне поєднання елементів композиції, своєрідна організація простору в іконі і на фресці. Фігури головних персонажів давньоруського образотворчого мистецтва, як і візантійського зазнають перспективних змін меншою мірою ніж другорядні. Простір ікони пов'язаний з розмірами зображених предметів. Розмір предметів, у свою чергу, визначається метафізичним сенсом. Тому, часто можна помітити як на іконі предмети на

передньому плані є меншими, ніж предмети на задньому плані. Середньовічна модель світобудови крім теоцентризму має ще один метафізичний зміст, згідно з яким, «горній», трансцендентний світ є більш важливим ніж «дольній», земний світ. Царство Небесне для людини є метою і смыслом всього земного життя, отож, образ на іконі, який іконописець помістив на другому плані є більшим за розмірами ніж об'єкти, які перебувають на передньому плані композиції. Така семантика давньоруського живопису прийшла і утвердилася на Русі під безпосереднім впливом візантійського образотворчого мистецтва.

Візантійські впливи яскраво виражені і в декоративно-прикладному мистецтві Київської Русі. М.В. Бібіков доводить, що «Ізборник» Святослава 1073 р. мав візантійський прототип – пергаментний кодекс [1, с.45]. На відміну від візантійських полемічних, або гомілетичних збірників IX – X стст., які оформлялися у строгому стилі, давньоруський текст вирізняється багатим орнаментом. «Ізборник» Святослава повторює в одній із своїх заставок художні мотиви «Остромирового Євангелія», зокрема мотив «крина» - квітки. В іншій заставці в кольоровій гамі і розфарбуванні геометричного орнаменту можна встановити наслідування техніці візантійської емалі. Загалом, всі художні компоненти давньоруської книги – фронтисписи, мініатюри, заставки, ініціали повністю відповідають художній практиці візантійського книгописання [8, с.354].

Під впливом візантійської традиції на Русі з'являється своя оригінальна література. Але цьому передувало панування перекладної літератури. Оскільки її поширення зумовлювалося церковними потребами і тим, що значна частина священнослужителів були вихідцями з Візантії, а освічені русичі так чи інакше належали до числа духовенства, то перекладалися з грецької на церковнослов'янську мову винятково тексти богослужбового, морально-дидактичного і богословського змісту. Твори світської літератури, які на той час були популярними у Візантії, церковно-слов'янською мовою не перекладалися. Водночас, поступово з'являються оригінальні давньоруські твори, а переклади зазнають у процесі переписування істотних переробок, у

результаті чого виникали оригінальні літературні тексти, які включалися до загального літературного процесу. Часто, навпаки, літературні елементи перекладного твору використовувалися давньоруськими письменниками, або літописцями у власних текстах. Зокрема, встановлено, що Київський літописний звід містить окремі фрагменти грецького твору «Александрія Хронографічна» (роман про Александра Македонського) задля драматизації оповіді [2, с.426].

Ще в 60-pp минулого століття фахівці нарахували 1493 рукописи, які збереглися від XI – XIV стст. З них лише 1 % становили оригінальні давньоруські тексти, всі інші писемні пам'ятки були перекладами, переважно візантійських книг, або ж переробками з перекладів. Таке співвідношення було викликане тим, що для русичів книги культового змісту були більш важливими ніж оригінальні твори місцевих письменників.

Перекладна література виконала важливу місію. Вона забезпечила зв'язок давньоруської культури з багатою культурою Середземномор'я: античною грецькою і римською, близькосхідною, єгипетською. Перекладна література істотно розширила світогляд русичів, змінила уявлення про місце людини у світі. Саме перекладна література сприяла рецепції в давньоруській культурі основних видів і жанрів літератури. На цій багатій основі виникають оригінальні давньоруські літературні пам'ятки. Так, переклади візантійських хронік підготували ґрунт для давньоруського літописання, агіографічні твори з Візантії стали взірцем для житійної літератури в Києві, перекладні церковні піснеспіви лягли в основу гімнологічної творчості, а перекладні «слова» та «повчання» отців церкви зумовили місцеву традицію урочистої риторичної літератури. Варто зазначити, що з перекладною візантійською літературою до давньоруської культури прийшли й стилістичні, лексичні і граматичні норми в рамках яких розвивалося мовно-стилістичне розмаїття оригінальної давньоруської літератури. Так, стилістичні прийоми з грецької «Історії Іудейської війни» Йосифа Флавія фахівці виявляють в «Галицькому літописі», «Київському літописі» і в «Житті Олександра Невського» [3, с.57.].

Під впливом перекладних текстів з Візантії небагата мова східних слов'ян-язичників поповнюється таким складними синтаксичними конструкціями як паратак西斯, гіпотак西斯, які давали можливість викладати на сторінках давньоруських текстів складні абстрактні мисленнєві побудови. Фахівці виявляють в тексті «Повісті минулих літ» значне розмаїття літературних тропів і фігур: епітети, порівняння, метафори, змальовуючі слова і т.п. [11, с.326]

Упродовж XI ст., в період найбільш інтенсивного «вживання» в культуру Київської Русі візантійських культурних взірців, відбувається швидкий розвиток давньоруської літературної мови, яка невдовзі за своїми виражальними можливостями не тільки наздогнала, але й перегнала літературні мови багатьох сусідів-слов'ян. Цей феномен з легкої руки О. Пушкіна отримав назву «усиновлення» грецькою класичною мовою мови давніх русичів [7 с.7].

Висновки. Діалог між візантійською і давньоруською культурами розпочався в епоху раннього середньовіччя. Інтенсивність культурної взаємодії істотно зростає після остаточного утвердження християнства на Русі. Соціальні зрушення, розбудова молодого держави, язичницький зміст народної культури русичів зумовили нерівномірність реценцій культурних цінностей імперії в давньоруському суспільстві. Найбільш послідовно русичі запозичували і засвоювали ті культурно-мистецькі візантійські цінності, аналоги яких були відсутні у власному духовному житті. Передусім, потреби утвердження християнства і становлення ранньофеодальної держави визначили поширення в давньоруському суспільстві елементів офіційної візантійської культури. В церковній практиці використовувалися винятково богослужбова література і ортодоксальні тексти отців церкви. Цим забезпечувалася релігійна стабільність; у церкві Київської Русі не зафіксовано богословських суперечок і протистоянь. З Візантії на Русь був перенесений багатий досвід монументального і світського зодчества. Фреска, мозаїка, книжна мініатюра, іконопис, література в Київській Русі як нові види мистецтва упродовж XI – XIII стст. розвивалися під потужним візантійським впливом. Русичі сприйняли символіку християнського храму, основні принципи художнього оформлення інтер'єру давньоруського

православної церкви. Давньоруська ікона виникла у результаті «вживання» в художню культуру Київської Русі традицій і строгих правил культового образотворчого мистецтва Візантії. Візантійські літературні традиції були перенесені на давньоруський ґрунт народної культури і забезпечили швидке формування оригінальної давньоруської літератури. Отож, рецепції культурних візантійських цінностей в давньоруському мистецтві і літературі забезпечили швидку трансформацію давньоруської культури з відсталого язичницького в одну із найяскравіших і динамічних національних культур європейського Середньовіччя.

Список літератури

1. Биби́ков М.В. Византийский прототип древнейшей славянской книги (Изборник Святослава 1073 г.) [Текст] / М.В. Биби́ков. – М.: Памятники исторической мысли, 1996. – 403 с.
2. Вилкул Т.Л. «Литредакция» летописи (О вставках из Александрии Хронографической в Киевском своде XII в.) [Текст] / Т.Л. Вилкул. // Герменевтика древнерусской литературы. Вып. 13 / Об-во исследователей Древней Руси; Отв. ред. Д.С. Менделеева. – М.: Знак, 2008. – 808 с. – С.425 – 446.
3. Демин А.С. Из истории древнерусского литературного творчества XI – XVII вв. [Текст] / А.С. Демин. // Герменевтика древнерусской литературы. Вып. 11 / Об-во исследователей Древней Руси; Отв. ред. М. Ю. Люстров. – М.: Языки славянской культуры; Прогресс-традиция, 2004. – 912 с. – С.9 – 131.
4. Литаврин Г.Г. Византия, Болгария, Древняя Русь (IX – XII ст.) [Текст] / Г.Г. Литаврин. – СПб.: Алетейя, 2000. – 398 с.
5. Лихачев Д.С. Возникновение русской литературы [Текст] / Д.С. Лихачев. – М.: Наука, 1952. – 238 с.
6. Лихачев Д.С., Лихачева В.Д. Художественное наследие Древней Руси и современность [Текст] / Д.С. Лихачев, В.Д. Лихачева. – Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1971. – 120 с.
7. Мещерский Н.А. Источники и состав древней славяно-русской переводной письменности IX – XV веков [Текст] / Н.А. Мещерский. – Ленинград: Издательство ленинградского университета, 1978. – 130 с.
8. Миронова Т.Л. Изборник Святослава 1073 года: реконструкция старославянского протографа [Текст] / Т.Л. Миронова. // Герменевтика древнерусской литературы. Сборник 12 / Ин-т мировой литературы РАН; Об-во исследований Древней Руси; Отв. ред. Д.С. Менделеева. – М.: Знак, 2005. – 888 с. – С.349 – 367.
9. Толочко П.П. Київська Русь [Текст] / П.П. Толочко. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
10. Черный В.Д. Зримые образы слова [Текст] / В.Д. Черный. // Герменевтика древнерусской литературы. Вып. 11 / Об-во исследователей Древней Руси; Отв. ред. М. Ю. Люстров. – М.: Языки славянской культуры; Прогресс-традиция, 2004. – 912 с. – С.173 – 201.
11. Шайкин А.А. Повесть временных лет: История и поэтика [Текст] / А.А.Шайкин . – М.: НП ИД «Русская панорама», 2011. – 616 с.

References

1. *Bibikov M.V.* Vizantiyskiy prototip drevneyshey slavyanskoy knigi (Izbornik Svyatoslava 1073 g.) (Byzantine prototype of the oldest Slavic book (Izbornik Svyatoslav 1073)). Moscow, 1996. 403 p.

2. *Vilkul T.L.* «Litredaktsiya» letopisi (O vstavkah iz Aleksandriyi Hronograficheskoy v Kiyevskom svode XII v. («Literary editors» of the chronicles (Inserts from Alexandria chronographycal in Kiev Chronicle XII century)). *Hermeneutics of the Old Russian literature* . Moscow, 2008, no.13, pp.425 – 446.

3. *Demín A.S.* Iz istoriyi drevnerusskogo literaturnogo tvorchestva XI – XVII vv. (From the history of ancient literary creativity XI – XVII centuries). *Hermeneutics of the Old Russian literature* . Moscow, 2004, no.11, pp.9 – 131.

4. *Litavrin G.G.* Vizantiya, Bolgariya, Drevnyaya Rus (IX – XII st.) (Byzantium, Bulgaria, Ancient Rus (IX – XII century)). Saint Petersburg, 2000, 398 p.

5. *Lihachov D.S.* Voznikoveniye russkoy literatury (The emergence of Russian literature). Moscow, 1952. 238 p.

6. *Lihachov D.S., Lihachova V.D.* Hudogestvennoye naslediyе Drevney Rusi i sovremennost (Artistic heritage of ancient Russia and Modernity). Leningrad, 1971. 120 p.

7. *Meshcherskiy N.A.* Istochniki i sostav drevney slavyano-russkoy perevodnoy pismennoysti IX – XV vekov (Sources and composition of ancient Slavic-Russian translated writing IX – XV centuries). Leningrad, 1978. 130 p.

8. *Mironova T.L.* Izbornik Svyatoslava 1073 goda: rekonstruktsiya staroslavlyanskogo protografa (Izbornik Svyatoslav 1073: reconstruction of the Old Slavonic protograph). *Hermeneutics of the Old Russian literature* . Moscow, 2008, no.13, pp.349 – 367.

9. *Tolochko P.P.* Kyivska Rus (Kievan Rus). Kyiv, 1996. 360 p.

10. *Cherniy V.D.* Zrimiye obrazy slova (Visible image of the word). *Hermeneutics of the Old Russian literature* . Moscow, 2004, no.11, pp.173 – 201.

11. *Shaykin A.A.* Povest vremennyh let: Istoriya i poetika (Tale of Bygone Years: History and Poetics). Moscow, 2001. 616 p.

Авторське резюме

Давньоруська культура розвивалася під істотним впливом візантійської культури. Утвердження християнства на Русі стимулювало діалог культур. Рецепції культурних цінностей Візантії в давньоруському соціо-культурному середовищі мали різний характер. Становлення феодальної держави і утвердження християнської церкви в Київській Русі зумовили запозичення і засвоєння компонентів офіційної культури Візантійської імперії. Розвиток монументальної архітектури, образотворчого мистецтва, літератури відбувалося під впливом ортодоксальних взірців візантійської культури. В культовій архітектурі Русі набув поширення хрестово-купольний храм з контрастуючими бідним екстер'єром і багатим інтер'єром. Візантійські принципи упорядкування внутрішнього простору храму, розміщення зображень на фресках, вимоги симетрії, символізму та ієрархії неухильно дотримувались у давньоруському культовому зодчестві. Порядок зображення синів і доньок на фресці Софійського собору в Києві виражає статус кожного з них у родині князя Ярослава. На Русі була сприйнята християнська символіка культових об'єктів. Строгі принципи іконопису в давньоруському мистецтві мали також візантійське походження. Після подолання «іконоборчої ересі», яка тривала в період правління Ісаврійської династії, в культовій практиці східної християнської церкви утвердилися чіткі правила виготовлення ікон, які були засвоєні давньоруськими іконописцями. Східнохристиянська догматика набула художнього вираження в «оберненій перспективі» давньоруської ікони. Перекладна візантійська література на Русі забезпечувала богослужбові

потреби. Незначна кількість богословських книг з Візантії зумовлювалася прагненням церковного і державного керівництва зберегти стабільність в релігійно-церковному житті Київської Русі. З перекладними творами давньоруський літературний процес отримав всі види і жанри, а також стилістичні, лексичні і граматичні норми візантійської літератури. Продуктивні рецепції цінностей візантійської культури стимулювали становлення і розвиток давньоруського мистецтва і літератури.

Ключові слова: рецепція, візантійська культура, діалог культур, давньоруська культура, монументальний живопис, іконопис, давньоруська література.

Summary

Old Russian culture was developing under essential influence of Byzantine culture. The adoption of Christianity in ancient Rus provided a stimulus for cultural dialogue. The receptions of Byzantine cultural values in Old Russian sociocultural environment had different character. The formation of feudal state and Christian church establishment in Kyiv Rus determined borrowings and learning the components of the Byzantine Empire official culture. The development of monumental architecture, the fine arts and literature was taking place under the influence of orthodox fuglemen of Byzantine culture. In cultic Rus architecture cross-domed church with contrasting poor exterior and rich interior gained extension. Byzantine regulation principles of internal space of the temple, the location of images on frescos, the requirements of symmetry, symbolism and hierarchy were steadily kept in Old Russian cultic architecture. The order of depiction of sons and daughters on frescos of Saint Sophia Cathedral in Kyiv expresses the status of each member in duke Yaroslav`s family. Christian symbols of cultic objects were accepted in Rus. Strict principles of icon painting in Old Russian art had also Byzantine origin. After overcoming «iconoclastic heresy», which lasted during the reign of Isavriysk dynasty, in cultic practice of East-Christian church established strict rules for making icons, which were learned by Old Russian icon painters. Eastern-christian dogma gained artistic expression in «inverse perspective» of Old Russian icons. Translated Byzantine literature in Rus provided the worship needs. According to the desire of church and state authorities to maintain stability in the religious and ecclesiastical life of Kyiv Rus, a small number of theological books from Byzantium were specified. Old Russian literary process with the translated compositions got from Byzantine literature all kinds, genres of literature and also stylistic, lexical and grammatical rules. Productive values receptions of Byzantine culture stimulated the formation and development of Old Russian art and literature.

Keywords: reception, Byzantine culture, cultural dialogue, Old Russian culture, monumental painting, icon painting, Old Russian literature.